

Юридичні науки

УДК 343.982.342

Чернонос Дмитро Валерійович

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

Чернонос Дмитрий Валерьевич

главный судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований

отдела криминалистических видов исследований

Харьковский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр

Министерства внутренних дел Украины

Chernonos Dmytro

Chief Forensic Expert

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Барков Сергій Євгенович

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

Барков Сергей Евгеньевич

главный судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований

отдела криминалистических видов исследований

Харьковский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр

Министерства внутренних дел Украины

Barkov Sergiy

Senior Forensic Expert

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

**ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЇ В ЦИВІЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДАКТИЛОСКОПИИ В ГРАЖДАНСКИХ
ПРАВООТНОШЕНИЯХ
USE OF FINGERPRINTING IN CIVIL LAW RELATION**

***Анотація.** В статті розглянуті можливості використання методів дактилоскопії при укладанні угоди та складанні договору на паперовому носії. Аналізуються особливості папілярних узорів, які можуть виступати додатковим засобом ідентифікації особи, яка підписала документ в сфері цивільних правовідносин.*

***Ключові слова:** Цивільний кодекс України, цивільно-правові відносини, укладання угод, підпис особи, папілярні узори, ідентифікація особи.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены возможности использования методов дактилоскопии составлении договоров на бумажном носителе. Анализируются особенности папиллярных узоров, которые могут выступать дополнительным средством идентификации личности, которое подписало документ в сфере гражданских правоотношений.*

***Ключевые слова:** Гражданский кодекс Украины, гражданско-правовые отношения, заключение сделки, подпись лица, папиллярные узоры, идентификация личности.*

***Summary.** The article examines the possibility of using fingerprinting methods in deals and drafting written contracts. The author analyzes the features of papillary patterns, which provide their ability to act as an additional way of identify cation of the person signing the document in the sphere of civil turnover.*

***Key words:** Civil code of Ukraine, civil legal, stacking please, individual signature, papillary patterns, individual identification.*

Постановка проблеми. В умовах негативних чинників розвитку сучасного суспільства, частішають випадки шахрайських проявів однієї із сторін при укладанні угод в сфері цивільних правовідносин. При дослідженні підписів суб'єктів укладання угоди в документі судовий експерт при проведенні певного дослідження не завжди може надати категорично-позитивний висновок, що в подальшому унеможливило своєчасний та однозначний розгляд справи в суді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про можливість використання дактилоскопії в криміналістичному сенсі (при проведенні кримінальних проваджень і т. ін.) наукова література перед проблемами сьогодення ставить досить чіткі завдання та способи їх реалізації згідно з законодавчими актами та нормативними документами. Проблеми використання дактилоскопії в сфері цивільно-правових відносин на даний час піднімалися вкрай рідко, це пов'язано насамперед як і з вузькопрофільністю тематики так і з відсутністю ініціатив на законодавчому рівні. Проблему використання дактилоскопії в цивільному судочинстві піднімав у 2016 році викладач кафедри криміналістики Уральського державного юридичного університету Кабанов А.В. на сторінках журналу «Российское право: образование, практика, наука». Він зазначав, що наявність в договорі відбитків пальців сторін буде служитиме додатковим засобом захисту документа від підробки.

Метою даної статті є розгляд можливостей використання дактилоскопії в цивільно-правових відносинах стосовно до законодавства України та можливістю сучасних експертних методик, щодо вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу. При здійсненні підприємницької діяльності, а також іншої діяльності, яка направлена на встановлення, зміну чи припинення майнових та інших цивільних прав та обов'язків, між суб'єктами цієї діяльності можуть укладатися договори. Як правило

договори (як одна із форм правочину) можуть укладатися згідно ст. 205 Цивільного кодексу України, як усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Найбільш поширений варіант вчинення правочину в письмовій формі. Також законом встановлені види правочинів, які належить вчиняти лише у письмовій формі згідно ст. 208 Цивільного кодексу України:

- 1) правочини між юридичними особами;
- 2) правочини між фізичною та юридичною особою, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 цього Кодексу;
- 3) правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 цього Кодексу;
- 4) інші правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма.

Згідно п. 2 ст. 207 Цивільного кодексу України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами).

Угоди, які укладаються за усіма правилами, з дотриманням усіх необхідних вимог закону, в окремих випадках оскаржуються сторонами, або зацікавленими особами в судовому порядку. Носіями доказової інформації в документі, разом із іншими реквізитами, є рукописні тексти та підписи. Підставами для оскарження угоди можуть стати заяви суб'єктів цивільно-правових відносин про те, що:

- в документі, підтверджуючому угоду, було замінено аркуш, або декілька аркушів, на яких вказані умови угоди;
- підпис однієї зі сторін в документі, який підтверджує угоду, підроблений, або виконаний іншою особою

- підпис власника в документі на розпорядження власністю підроблений, або виконаний іншою особою та ін.

Законодавець розширив межі варіативності підписів, згідно п. 3 ст. 207 Цивільного кодексу України використання при вчиненні правочинів факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного, електронного або іншого копіювання, електронного підпису або іншого аналога власноручного підпису допускається у випадках, встановлених законом, іншими актами цивільного законодавства, або за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідного аналога їхніх власноручних підписів.

Для встановлення факту підписання угоди власноручно суб’єктом, який її здійснив, за клопотанням сторін, як правило призначається судова почеркознавча експертиза.

Почеркознавча експертиза – одна з найскладніших криміналістичних експертиз. Індивідуальність писемних навичок є проявом в своєрідності та неповторності комплексу його особливостей у різних осіб. Стійкість означає збереження цієї індивідуальності як в межах однієї, або декількох рукописів, виконаних неодноразово, так і при письмі в різних, в тому числі незвичайних умовах [1, с. 3]. Підпис є матеріалом, у якому відображаються ознаки почерку, що виробилися у конкретної особи для виконання підпису, тому про ідентифікаційні ознаки підпису можна говорити лише умовно [2, с. 3]. Підпис як посвідчувальний знак частіше, аніж текст, може бути підроблений технічним способом. Тому до вивчення ознак підпису необхідно провести його технічне дослідження. Це викликано тим, що скопійований підпис майже повністю співпадає з певним зразком [3, с. 4]. Особливою складністю для дослідження перед експертом постають підписи, які мають безбуквену (штрихову), або змішану (буквена та штрихова) транскрипції. В деяких випадках це унеможливорює визначення точок початку, закінчення і напрямку рухів при виконанні підпису, що слугує

підставою для визначення підпису непридатним для порівняльного дослідження.

Крім того при дослідженні підписів експерт іноді стикається з наступними проблемами:

- відсутність вільних зразків почерку та підпису;
- наявність у конкретної особи двох та більше відмінних зразків підпису;
- свідоме спотворення свого підпису особою при виконанні вільних зразків;
- великий розрив в часі між виконанням досліджуемого підпису та вільних зразків підпису та почерку;

Хоча почеркознавча експертиза і передбачає вирішення наступних питань:

- Встановлення автентичності незміненого підпису.
- Встановлення автентичності навмисно зміненого підпису (автопідлог).
- Встановлення автентичності підписів, виконаних від імені осіб похилого і старечого віку.
- Встановлення автентичності підпису, виконаного із розривом у часі.
- Встановлення автентичності підпису при дослідженні схожих підписів.
- Встановлення виконавця не автентичного підпису, виконаного без наслідування.
- Встановлення виконавця підпису, виконаного з наслідуванням.
- Встановлення виконавця не автентичного підпису, виконаного за допомогою технічних прийомів [4, с. 9-12].

Дійсно, можливості почеркознавчого дослідження не безмежні, але це не є підставою для того, що криміналістичні методи неможливо

використовувати для ідентифікації суб'єктів цивільних правовідносин, які укладають угоди, або розпоряджаються власним майном.

Ще в 1858 році Вільям Хершель перебуваючи в Хуглі, столиці однойменного району Індії, вимагав від індійця Редьяра Конаі, який поставляв йому матеріал для будівництва дороги, засвідчити контракт відбитком свого пальця. П'ятнадцять років той самий Хершель виплачував, індійським солдатам, які з кожним роком збільшувалися, платню. Це було проблемою, тому що для європейця вони всі були на одне обличчя. Часто-густо, получив платню, індійські солдати знов приходили, стверджуючи, що платню вони ще не отримали. В зв'язку з тим, що Хершель не міг розрізнити солдат один від одного, він зобов'язав їх ставити відтиски двох пальців, як на списку з іменами, так і на квитанції. Шахрайству було положено край [5, с. 25-26].

Читак, папілярні узорі дозволяють ідентифікувати певну особу. Під ідентифікацією особи в дактилоскопії розуміють ототожнення певної особи за папілярними узорами, тобто встановлення факту залишення певного папілярного узору певною особою [6, с. 7].

Сучасна дактилоскопія ґрунтується на трьох властивостях папілярних узорів: їх індивідуальності, незмінності та відновлюваності.

Ці узорі можуть бути дуже схожими, але в них є дрібні особливості будови узорів папілярних ліній, наявність, характер та розміщення яких не повторюється. Завдяки цьому пальцеві узорі кожного пальця однієї людини і різних осіб обов'язково відрізняються. Звідси кожний папілярний узор строго індивідуальний. Незмінність пальцевих узорів була підтверджена в ході тривалих дослідів, які показали, що не тільки структура папілярних узорів нігтьових фаланг пальців рук, але й в цілому морфологія внутрішньої поверхні кисті руки, виникаючи в період ембріонального розвитку людини, не змінюється протягом усього життя, лише збільшуючись в розмірах у залежності від віку людини та умов праці. Механічні, термічні, хімічні,

променеві та інші ушкодження шкіри живої людини можуть призвести до різних за характером і ступенем порушень цілісності папілярного узору. При ушкодженнях шкіри, які не торкаються сосочкового шару дерми, папілярний узор відновлюється повністю. У випадку ушкодження сосочкового апарату відновлення йде за рахунок з'єднувальної тканини і призводить до створення на місці ушкодження гладкої рубцевої тканини. Шкірні узори, як правило, не змінюються під дією більшості захворювань місцевого та загального характеру, однак окремі патологічні процеси можуть викликати їх зміни. До захворювань, які призводять до атрофії папілярних узорів, відносяться: проказа, туберкульозні ушкодження нігтьових фаланг, сифіліс, поліомієліт та ін. Однак, якщо механічні ушкодження не торкалися глибоких шарів дерми, то папілярні узори відновлюються вже на 3-6 день. При ушкодженні ж дерми створюються рубці, особисті ознаки яких також є індивідуальними та стійкими з'єднувальної тканини і призводить до створення на місці ушкодження гладкої рубцевої тканини.

Постає питання, як ці властивості можливо використовувати в цивільних правовідносинах?

Перелік цих вимог в статтях Цивільного кодексу України повністю не сформований, отже сторони можуть встановлювати наступні додаткові вимоги к формі угоди: в якості волевиявлення на здійснення визначених дій по угоді будуть розглядатися в сукупності як підпис так і залишення на документі відбитка пальця руки. Наприклад сторони домовились про те, що підпис на угоді і відбиток пальця руки на угоді виконуються послідовно, без розриву у часі. Угодою може бути встановлено, яким саме пальцем та якою рукою буде залишено відбиток.

Як доречно висловився з цього приводу Кабанов А.В.: «наявність в договорі відбитків пальців сторін буде свідчити про їх волевиявлення і одночасно служитиме додатковим засобом захисту документа від підробки

та заміни частини аркушів документу, по аналогії із тим, як відтиск печатки установи посвідчує підпис посадової особи» [7, с. 38].

Для дослідження спірних документів, які складені з урахуванням додаткових домовленостей сторін, суд (або сторони за клопотанням) можуть призначити комплексну судову почеркознавчу та судову дактилоскопічну експертизу, або дві судові експертизи: почеркознавчу та дактилоскопічну, в різних незалежних одна від іншої установах.

Висновки. Таким чином, наявність відбитків пальців рук в договорах може служитиме додатковим засобом документу від підробки та більш доказово та переконливо свідчити про волевиявлення особи за згодою укладання цього документу при розгляді в цивільному судочинстві.

Література

1. Ковальчук З.А., Липовский В.В., Меленевская З.С., Петряев С.Ю., Фридман И.Я., Ципенюк С.А. Образцы экспертных заключений // Судебное почерковедение. К.: РИО МВД Украины. 1995. 163 с.
2. Меленевська З.С., Ковальов К.М., Шпакович Н.Г. Методика дослідження підписів. К.: ДНДЕКЦ МВС України. 2009. 22 с.
3. Меленевська З.С., Ковальов К.М., Шпакович Н.Г. Методика дослідження підписів. К.: ДНДЕКЦ МВС України. 2009. 22 с.
4. Меленевська З.С., Ковальов Н.Г., Шпакович Н.Г. Почеркознавча експертиза: Програма проведення курсів перепідготовки працівників експертної служби МВС України, які мають право самостійного проведення почеркознавчих експертиз. К.: ДНДЕКЦ МВС України. 2006. 27 с.
5. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики. М.: Прогресс, 1975. 258 с.
6. Жолтанська І.І., Кузнєцов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6. Дактилоскопічні дослідження. К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.

7. Кабанов А.В. Возможность использования дактилоскопии в гражданско-правовых отношениях // Российское право: образование, практика, наука. Вопросы криминалистики. 2016. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnost-ispolzovaniya-daktiloskopii-v-grazhdansko-pravovyh-otnosheniyah/viewer>

References

1. Kovaljchuk Z.A., Lypovskij V.V., Melenevskaja Z.S., Petrjaev S.Ju., Frydman Y.Ja., Cypenjuk S.A. Obrazci ekspertnikh zakljuchenij. Sudebnoe pocherkovedenye. K.: RYO MVD Ukraini, 1995. 163 s.
2. Melenevsjka Z.S., Kovaljov K.M., Shpakovyh N.Gh. Metodyka doslidzhennja pidpysiv. K.: DNDEKC MVS Ukrainy. 2009. 22 s.
3. Melenevsjka Z.S., Kovaljov K.M., Shpakovyh N.Gh. Metodyka doslidzhennja pidpysiv. K.: DNDEKC MVS Ukrainy. 2009. 22 s.
4. Melenevsjka Z.S., Kovaljov N.Gh., Shpakovyh N.Gh. Pocherkoznavcha ekspertyza: Prohrama provedennja kursiv perepidghotovky pracivnykiv ekspertnoji sluzhby MVS Ukrainy, jaki majutj pravo samostijnogho provedennja pocherkoznavchykh ekspertyz. K.: DNDEKC MVS Ukrainy. 2006. 27 s.
5. Torvaljd Ju. Sto let krymynalystyky. M.: Prohress, 1975. 258 s.
6. Zholtansjka I.I., Kuznjecov V.A., Shhaveljev A.V., Dymytrova Ju.V, Kushnirenko N.V. Metodyka daktyloskopichnoji ekspertyzy. Ekspertna specialnistj 4.6. Daktyloskopichni doslidzhennja. K.: DNDEKC MVS Ukrainy, 2014. 119 s.
7. Kabanov A.V. Vozmozhnostj ispoljzovanyja daktyloskopii v ghrzhdansko-pravovykh otnoshenyjakh // Rossyjskoe pravo: obrazovanye, praktyka, nauka. Voprosi krymynalystyky. 2016. #3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnost-ispolzovaniya-daktiloskopii-v-grazhdansko-pravovyh-otnosheniyah/viewer>